

A földrajzi nevek mint az adatbázisrekordok hozzáférési pontjai

Egy könyvtári szabályzat elvei és megoldásai

UNGVÁRY Rudolf – PÁSZTI László

1. Tulajdonnevek és köznevek mint ismérvek

Az adatbázisokban tárolt rekordok szabályozott, illetve szabványosított hozzáférési pontjait a hagyományos könyvtári gyakorlatban keresési ismérveknek, a számítástechnikában kulcsoknak, kulcsszavaknak nevezik¹. A hozzáférési pontok nyelvtani szempontból lehetnek tulajdonnevek, köznevek (az utóbbiak többnyire szakkifejezések) és címek. E megkülönböztetésnek azért van jelentősége a katalo-

gizálásban és az információkeresésben, mert a kétféle típusba tartozó szavak eltérő szótári tulajdonságokkal rendelkeznek és ezért különböző formában kell megalkotni az egységesített besorolási adataikat, melyek a katalógusok hozzáférési pontjai lesznek.

Az eltérések alapja az, hogy szemben a köznevekkel, a tulajdonnevek mindig csak egyetlen konkrét, fizikailag létező (vagy valaha létezett) dologra vonatkoznak: személyre, testületre, nyelv- és népnévre, földrajzi helyre², mű címére. A köznevek ezzel

¹ Az információkereső nyelvek szavait részletesen tárgyalja Ungváry és Vajda [21].

² A földrajzi nevek nemcsak települések és igazgatási egységek, hanem konkrét természeti földrajzi jelenségek nevei is (Aggteleki cseppkőbarlang, Hármashatár-hegy, Rákospatak, Bakony, Bodrogló), de mert ezek mindegyike koordinátákkal azonosítható, ezért minden földrajzi objektum egyben valamilyen hely is. Ez értelemszerűen vonatkozik a csillagászati helyekre is. Így értelmezi ezt a National Geospatial-Intelligence Agency [15] és Faragó [1] is (utóbbi szerint: „Földrajzi névnek nevezünk minden olyan nyelvi alakulatot, amelyet a földfelszín természetes és mesterséges részleteinek azonosítására kisebb-nagyobb közösségek használnak. A földrajzi névvel jelölt részlet lehet a Föld vagy más égitest felszínén található objektum, terület.”)

szemben fogalmak megnevezései, egy fogalom pedig végtelenül sok, a terjedelmébe eső dologra vonatkozhat.

Ezért van, hogy a tulajdonnevek közötti *összefüggések* – hangsúlyozzuk, hogy csak a *tartalmi feldolgozás és információkeresés szempontjából* – sokkal szegényesebbek, jelentéktelenebbek, a köznevek – tehát a fogalmak – közötti értelmi, asszociatív összefüggésekre viszont a rendkívüli gazdagság és fontosság jellemző.

Ha például valaki a „forradalom” tárgyszóval keres információt, releváns lehet a „társadalmi változás, az „ellenforradalom”, az „ipari forradalom”, az „1848/49-es forradalom és szabadságharc”, az „1956-os forradalom”, de akár a „politikai feszültség”, a „forradalmár” vagy a „konfliktus” keresőszó is³. Ezzel szemben milyen más tulajdonnevek lehetnek még relevánsak, ha valaki a „Petőfi Sándor (1829–1849)” egységesített személynév besorolási adatával keresi Petőfi valamelyik művét? Ha érzékletesen akarjuk kifejezni magunkat, úgy is mondhatnánk, hogy a keresési körülmények között a tulajdonnevek (mint ismérvek, rekord-hozzáférési pontok) sokkal határozottabb dolgok, mint a köznevek.

2. A szabályzat kidolgozásának története

Az Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban: OSZK) Térképtára a kartográfiai dokumentumokat cédulakatalógus formájában tartotta nyilván, és a hazai könyvtári osztályozási hagyományt követve az osztályozáshoz az Egyetemes Tizedes Osztályozást (az ETO-t) használta – és használja

még ma is –, nem pedig olyan tárgyszórendszert, mely a földrajzi *nevekre* vonatkozó *szabványon* [14] alapul. Ebben a kartográfiai dokumentumok bibliográfiai leírási szabályzatának bevezetése (KSZ/1) [8] sem hozott változást 1999-ben, csak a könyvtár integrált számítógépes adatbázisához történő csatlakozás, 2001 januárjában. Természetes nyelven alapuló (deskriptoros vagy tárgyszavas) feldolgozásra ezután sem került sor; a szabványt csak a térképleírásoknál kötelező besorolási cím földrajzi név elemének létrehozásánál használták.⁴ A szabvány hibái már ekkor kiütköztek, elsősorban az, hogy nem szabályozta egyértelműen: mikor használandó a magyar és mikor a nem magyar név a földrajzi objektum megnevezésére. A besorolási címben megadott földrajzi névhez semmiféle utalót („lásd”, „lásd még”) nem lehetett kapcsolni, a címen belül megadható tematika (valójában a térkép típusa a rendeltetés szempontjából, pl. „hadtörténelmi térkép”) magában a mutatóban nem jelenhetett meg (a mai könyvtári rendszerekben a besorolási címen belüli adatok nem kerülnek a mutatóba), legfeljebb kulcsszavas kereséssel lehetett rá keresni. Ráadásul a KSZ/1 3.1.2.9. pontja azt írja elő, hogy cím hiányában az ábrázolt földrajzi terület nevé (természetesen az aktuális földrajzi szabvány/szabályzat előírásainak megfelelően) kell főcímként (nem tévedés, ez áll a szabályzatban) felvenni. Így fordulhatna elő az az elméleti példa, hogy egy 1910-ben kiadott címnélküli Pozsony-térkép 1920-as új kiadása már a „Bratislava” főcímet kapná. A KSZ/1 használata során tisztázódott, hogy ez a szabályzat nem is vonatkozhat a besorolási címre.

³ A felsorolt kapcsolatokat a Köztársaság „forradalom” tezauruszcikkéből választottuk [16].

⁴ A besorolási cím a földrajzi helyet, a tematikát (a térkép tárgykörét) és a vonatkozási évet tartalmazza (pl. „Pest (környék)(hadtörténelmi térkép)(1820)”. Ezt a szabványelőírást ma már nem követjük, helyette a besorolási címen belül a „földrajzi hely” adatot, szükség esetén, a földrajzi hely pontosítására használjuk fel. Ilyenek: észak, dél, környéke stb. (pl. „Északkelet-Franciaország (általános térkép) (1702)”).

Ebben a helyzetben érte a Térképtárat az OSZK információs rendszerét, a NEKTÁR-t⁵ felügyelő alkalmazói tanács felkérése a 2003. október 7-i ülésen, hogy vállalja el a földrajzi nevek gondozását, illetve készítsen előterjesztést a földrajzi nevek használatára vonatkozó elképzeléseire, előkészítve ezzel egy döntvénytár összeállítását. A tanács soron következő, november 4-i ülésére el is készült az előterjesztés, a hasonló nagyságrendű külföldi társintézmények gyakorlatát is figyelembe véve.

A külföldi gyakorlatra elsősorban az anyanyelvi névanyag használata a jellemző. Néhány példa, összevetve az anyanyelvi névanyag külföldi és eddigi hazai használatát:

Lvov. Egykori lengyel város, ma Ukrajnához tartozik (ukránul Lviv), régi magyar neve Ilyvó, de ma már inkább az orosz Lvov a közismert, sokaknak a német Lemberg is ismerős. A Lengyel Nemzeti Könyvtárban természetesen a lengyel Lwów alakkal osztályozzák. (A most tárgyalt, új szabályzat a *Lvov* név használatát írja elő, de ha a térképen a *Lemberg* név szerepel, azaz olyan időszakban adták ki, amikor a város német neve használatban volt, akkor az utóbbival is lehet osztályozni, ekkor a korábbi meg a mai nevet a „lásd előtte/utána” magyarázatos utaló kapcsolja össze).

Bécs. Számos katalógusban a Vienna, Vienné stb. alak található meg deszkriptorként, csak az osztrák és német könyvtárak használják a Wien alakot. És a közelmúltig az OSZK! (Az új, itt tárgyalt szabályzat szerint a *Bécs* használandó.)

Győr-Sopron megye. Győr vármegye az egykori hivatalos osztrák iratokban Raaber Komitat, Sopron vármegye Oedenburger Komitat néven szerepelt. Győr-Sopron megye azonban 1945 utáni képződmény, sosem volt része az osztrák impériumnak, az Österreichische Nationalbibliothek osztályozói mégis a Raab-Ödenburger Komitat alakkal osztá-

lyozták! (Az új szabályzat szerint a *Győr-Sopron megye* használandó.)

Elsősorban azt az ellentmondást kellett kiküszöbölni, mely szerint a településneveket leszámítva, minden esetben a földrajzi hely magyar nevének használatát (Ausztrália, Jóreménység-fok, Magas-Tátra stb.) írta elő a korábbi szabályzat, a települések esetében viszont a mindenkor hivatalos nevet (Bruxelles, Prešov, La Habana stb.). A „hivatalos név” megállapítása amúgy is lehetetlen helyzet elé állította a feldolgozót, hiszen hivatalos névről legjobb esetben is csak a 19. század második felétől kezdve beszélhetünk – és ez a név is állandó változásoknak van kitéve.

Magyar viszonylatban azért is nehéz a hivatalos névhasználatot követni, mert 1844-ig a latin számított hivatalos nyelvnek, ezek szerint Székesfehérvár 1840. évi térképét Alba Regia tárgyszóval kéne osztályozni. Esetleg az Alba-Regiával, vagy az Albaregalissal, hiszen a forrásokban mindegyik előfordulhat. Melyik a hivatalos? És 1844-ben? Fehérvár, Székes-Fehérvár vagy Székesfehérvár?

Az új szabályzat nagyobb mozgásteret biztosít. A történelmi Magyarország települései esetén az 1913-ban törzskönyvezett településnév használandó (minden más esetben a magyar név, ha létezik), de ha szükséges, egyenrangú névként használható a korábbi vagy a későbbi településnév is a megfelelő („lásd előtte” vagy „lásd utána”) magyarázatos utalóval összekapcsolva. Más szóval a korábbi dokumentumok rekordjaihoz a korábbi, a későbbi dokumentumokhoz a későbbi név kapcsolható hozzáférési pontként (a kapcsolatot a magyarázatos utaló biztosítja).

Jelentősebb változtatásokról ekkor még nem esett szó; nem titok, hogy első olvasatra a tervezet így is nem kevés felzúdulást váltott ki a jelenlévő nem térképész résztvevőkből. A további teendőket külön

⁵ Nemzeti Könyvtár Átfogó Információs Rendszere, 1990-től az OSZK információs rendszerének neve. Integrált adatbázisrendszere 1992–2000 között a DOBIS/LIBIS, 2000 után az AMICUS. Ezen kívül még célrendszereket is tartalmaz [22].

bizottság vette át. A benyújtott munkaanyagból hamarosan egy új szabályzattervezet bontakozott ki, az új és új szempontok felmerülésével. Ebben nagy segítségünkre voltak a munkába bevont további kollégák (könyvtárosok, térképtárosok), illetve levéltárosok, muzeológusok, régészek. A szabályzat széles körű felhasználhatóságának előfeltétele volt, hogy sikerüljön a térképészeti, könyvtári, levéltári és muzeológiai szempontok igényeit összehangolni az információkereső nyelvek adta lehetőségekkel. A munka során szerencsésen találkozott a teauruszkészítő ismeretanyaga és szemléletmódja a térképtári feldolgozás mindennapi tapasztalataival és igényeivel.

A szabályzat 2005 nyarára nyerte el mostani, a weben nyilvánosságra hozott formáját [10]. Alapelvei egészen általánosan a következők:

- ☞ Egy gyűjtőkörön belül választható, hogy a kitüntetett név a magyar név, ennek hiányában az idegen nyelvű név és az utóbbi(aka)t a „lásd” utaló kapcsolja a kitüntetett névhez (Kolozsvár, Cluj *lásd* Kolozsvár), Klausenburg *lásd* Kolozsvár), vagy
- ☞ a kitüntetett név mind a magyar, mind a korábbi vagy a későbbi idegen nyelvű név, és a kitüntetett neveket a magyarázatos „lásd előtte”, ill. „lásd utána” utaló kapcsolja össze (Kolozsvár *lásd előtte* Napoca, *lásd utána* Cluj, Cluj, *lásd előtte* Kolozsvár, Klausenburg *lásd* Kolozsvár vagy Cluj).
- ☞ Meghatározza az igazgatási nevek hierarchiáját (állam, körzet, megye... település, településrész...), és ennek alapján az azonos nevű, de különféle szintű igazgatási egységek neve közül elvileg mindig az alacsonyabb szintűhöz tartozik a megkülönböztetést biztosító kiegészítő adat [Salzburg *[ez a kerület]*, Salzburg (város)];
- ☞ Meghatározza a mai magyar állam területén levő igazgatási egységek hierarchikus elsőbbségét, és ennek alapján az azonos nevű magyaror-

szági név és nem magyarországi név közül a nem magyarországihoz tartozik a megkülönböztetést biztosító kiegészítő adat.

- ☞ Bevezeti a település és a település része közötti partitív hierarchiát. A településrész neve is kitüntetett alak lehet, és azonos nevek esetén mindig a településrészhez tartozik a megkülönböztetést biztosító kiegészítő adat [pl. Újlak *[ez a Szerém vármegyei település]*, Újlak (Budapest)]. Települést és részét az „egésze”, ill. a „része” magyarázatos utaló kapcsolja össze (pl. Ady-liget *egésze* Pesthidegkút), egyben szabályozza a településrészek írásmódját és kiegészítő adatainak felvételi formáját (pl. Budapest. 2. kerület).
- ☞ Szabályozza az azonos nevű földrajzi képződmények (hegyek, vizek stb.) megkülönböztetését biztosító kiegészítő adatok felvételi formáját [pl. Gellért-hegy (Budapest), Sajó (Szamos)].

A további fejezetekben a földrajzi nevek szabályzatát a fenti alapelvek alapján, azokat részletesen indokolva ismertetjük.

3. A földrajzi nevek közötti összefüggések

Noha a földrajzi nevekre jellemző, hogy mindig csak egyetlen egy konkrét helyet vagy nagyobb objektumot (meghatározott természetföldrajzi helyet, igazgatási egységet, államot/országot, utcát, gátat, várat stb. – összefoglalóan földrajzi entitást vagy objektumot) azonosítanak, de szemben a többi tulajdonnévvel viszonylag gazdag nyelvi és értelmi, asszociatív összefüggésekkel kapcsolódnak egymáshoz (s olykor köznevekhez is), melyeknek a földrajzi helyek megtalálásában fontos szerepe van.

Óbuda például jelenleg budapesti városrész, része a III. kerületnek, az ókorban a helyén Aquincum volt, a koraközépkorban Kurszán vára, a tatárjárásig Buda volt a neve, később az 1876-os város-

egyesítésig Óbuda mezőváros. Mindezeket történeti névalakoknak nevezzük. Német neve Altofen, magyar nevét a 19. század végéig Ó-Buda alakban írták (azaz nevének egy nyelven belül is több – szinonim – változata volt, és volt más nyelvű változata is). Névtípusa, hogy település. Része a 3. kerületnek, rajta keresztül Buda városrésznak, rajta keresztül Budapestnek, Magyarországnak stb. Részai a Filatori-dűlő, Kaszásdűlő, Kiscell, az Óbudai-sziget stb., de részei az utcák és a terek, bizonyos földrajzi entitásként kezelhető létesítmények (pl. Óbudai amfiteátrum, Csillaghegy–Óbuda vasúti töltés) is. Határolja Csillaghegy stb. Határában fekszik a Hármashatár-hegy, határában folyik át az Aranyhegyipatak stb.

Mindezek az összefüggések fontosak lehetnek a földrajzi entitásokra (a föld- vagy más égitestfelszín természetes és mesterséges részleteire, ill. a világűr egyéb képződményeire) vonatkozó keresésekben. Gondoljunk csak végig, hogy a gyakorlatban sokszor olyan földrajzi entitást kell keresni, melynek nevét nem tudjuk pontosan (vagy rosszul tudjuk), vagy csak annyit tudunk róla, hogy mi fekszik a közelében, a területén vagy milyen nagyobb egységhez tartozik.

A földrajzi entitások információkeresés szempontjából fontos tulajdonsága, hogy mindegyikük típusba, azon belül altípusok láncolatába tartozik.

Például:

Filatori dűlő (típusa: ma lakott hely, nem önálló közigazgatási egység);

Budapest. 3. kerület (típusa: közigazgatási egység, ezen belül kerület);

Kiscelli út (típusa: közterület);

Budapest (típusa: település, ezen belül város, jelenleg főváros);

Magyarország (típusa: államigazgatási egység, azon belül államnén)

Európa (típusa: földrész);

Kékes (típusa: táj, hegy);

Kiskunság (típusa: táj).

Másik fontos tulajdonságuk, hogy a földrajzi helyek egymáshoz rész-egész (partitív) összefüggésekben kapcsolódnak. A hegyek hegységek részei, a hegységek, továbbá az álló- és folyóvizek, síkságok, domságok stb. a földrajzi tájak részei, a tájak nagytájak részei; a beltengerek tengerek, a tengerek – néhány kivételtől eltekintve – óceánok részei. A külterületi lakott helyek, a városi kerületek, a falu- és városrészek a települések részei, a kistelepülések, a falvak, a városok, államigazgatási egységek. Ezek a kapcsolatok partitív hierarchialáncokat alkotnak.

Például:

Filatori-dűlő – Óbuda – Budapest. 3. kerület – Buda – Budapest – Magyarország – Európa

Kékes – Mátra – Északi Középhegység – Északnyugati Kárpátok – Kárpátok – Kárpát-medence – Európa

Kiskunság – Duna-Tisza köze – Nagyalföld – Kárpát-medence – Európa

Paradicsompusztá – Tabód – Bonyhád – Baranya megye – Magyarország – Európa

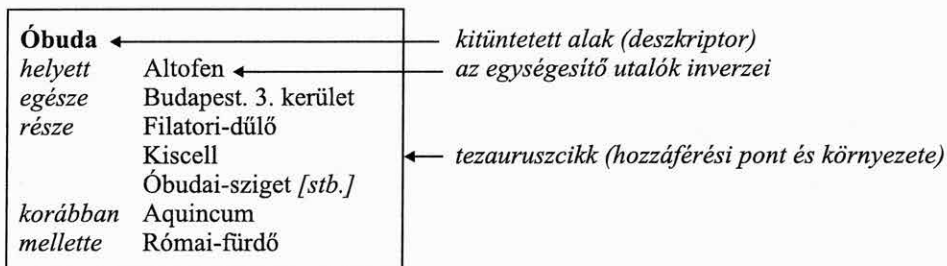
A földrajzi entitások végső soron a következő szempontok alapján azonosíthatók:

- a típus (pl. tenger, hegység, város, község);
- a térbeli helyzet (minek a része, milyen részai vannak, mi mellett fekszik);
- a névváltozatok, ezen belül
 - az azonos időben élő névváltozat(ok);
 - a különböző időben létező névváltozatok (milyen történelmi névalakjai léteznek és azoknak mi volt a típusa és az egyes történelmi névalakoknak milyen nyelvi névváltozatai voltak).

Mindez, ha egyetlen leírásban kellene összefoglalni, nagyon összetett szöveget alkotna. A gyakorlatban az egyes szempontok mentén fölbontjuk a leírást, és az így kapott összetevőket relációtípusokkal kapcsoljuk össze. A földrajzi nevek használatá-

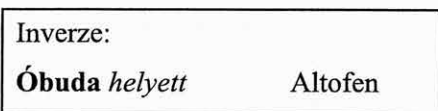
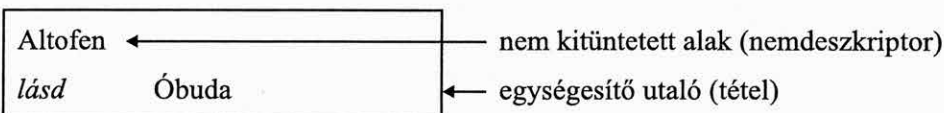
ban az új szabályzat biztosítja a földrajzi entitások közötti összefüggések megadását úgy, ahogy az a természetes nyelven alapuló információkereső nyelvek szótáraiban, a teauruszokban szokásos [5] [6] [13]. A földrajzi nevek mint hozzáférési pontok ugyanis az adott információ (könyvtári, levéltári, múzeumi stb.) rendszerben információkereső nyelv szavait alkotják, és ezért szükséges, hogy rájuk e nyelvek szabványai is vonatkozzanak.

A következő példán az Óbuda kapcsolatai láthatók abban a formában, ahogy azok az OSZK teauruszában szerepelnek [3], [16], [18]:

A fenti tételt nevezzük információkereső-nyelvi szócikknek. Ha teauruszban szerepel, teauruszcikk a neve. A szabályzatban az adatbázisok hozzáférési pontjaiként használt földrajzi nevek között a fenti szemlélet alapján szabályozzák az összefüggéseket és azok kimutatásának (tükrözésének) módját.

A hozzáférési pontok a felhasználó számára az online mutatók szavaiként jelennek meg (e mutató egy részlete látható az 1. ábrán). Hozzájuk kapcsolódnak a fenti teauruszcikk példája szerint más,

ugyancsak mutatószóként megjelenő hozzáférési pontok szerepét játszó szavak. Úgy is mondhatjuk, hogy a teauruszcikkek a hozzáférési pontok nyelvi környezetét képviselik. Az összefüggések nevének (*része, egésze, korábban, később*, stb.) megválasztásában az információkereső teauruszok szabványa a mérvadó, melyre a szabályzat 1.7 pontja utal [5][6][13].

A szabályzatban a szócikken belüli teljes összefüggést a hagyományos könyvtári gyakorlatot követve utalónak nevezik (a teauruszokban ezt a kifejezést nem használják, hanem mindig a konkrét relációra

– „egésze”, „korábban” stb. – hivatkoznak). Az utaló olyan tétel, mely a két egymással összekapcsolt kifejezést és a közöttük meghatározott relációt tartalmazza. A szabályzat két típusát különbözteti meg: – egységesítő utaló; – magyarázatos utaló.

Az egységesítő utaló a nem kitüntetett alak (nemdeszkriptor) és a kitüntetett alak közötti összefüggéseket képviseli. A szinonim névváltozatok és az idegen nyelvi ekvivalensek esetében használják. Például:

Az egységesítő utaló egyszerre több kitüntetett névalakra is vonatkozhat. Például (az inverzüket nem mutatjuk be):

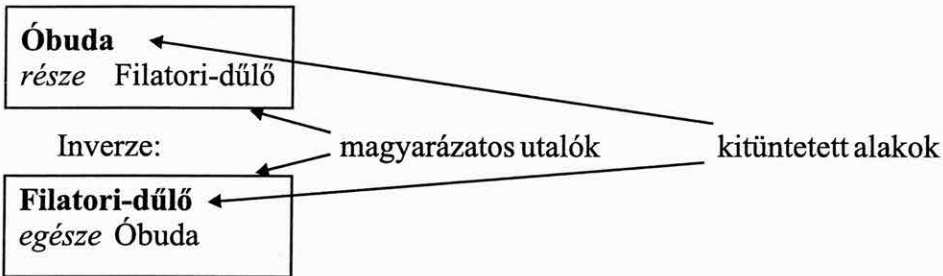
Szentjános <i>lásd vagy</i>	Kisszentjános Majkszentjános Mosonszentjános Nagyszentjános
---------------------------------------	--

Ilyen magyarázatos utalóval kell a szabályzat szerint a földrajzi nevek kitüntetett alakjai közötti szükségesnek tekintett térbeli (*része, egésze, előtte stb.*) összefüggéseket megadni.

A könyvtári adatbázis-kezelő rendszerek mutató-megjelenítési képességei az elmúlt évtizedekben ugrásszerűen fejlődtek. Egyre inkább képesek eleget tenni a tezauruszokban megadott kapcsolatok megjelenítésének⁶. A szabályzat készítői az e téren bekövetkezett és még várható fejlődéssel vetettek számot, amikor a hozzáférési pontok kapcsolati környezetének megjelenítési lehetőségeit beépítették a szabályzatba.

A magyarázatos utaló a kitüntetett alakok (deskriptorok) közötti összefüggéseket képviseli. Például:

A következő oldalon lévő ábrán bemutatunk egy online mutatót a hozzáférési pontok szerepét játszó mutatótételekkel.

⁶ A tezaurusok kezelésének kérdéseiről lásd Ungváry [20].

Böngészés adatbázisban

Új böngészés

Rekordok: 10 ▼ Lépések: 0 ▼ Előző oldal

Rekordok:-- Besorolási adat

0--	obúpatio	X
0--	Óbuda	X
1--	Óbudai Csergyár Budapest	
1--	Óbudai Hajógyár Budapest	
1--	Óbudai Szentharomszög Egyházközség	
1--	Óbudai Szeszgyár Budapest	
1--	Óbudai-sziget	X
0--	Óbudavár	
0--	Obwalden félkanton	
3--	O'Casey, Sean	

Rekordok: 10 ▼ Lépések: 0 ▼ Következő oldal

Szolgáltató: Országos Széchényi Könyvtár Partiumi szerverűtelek

Kereszthivatkozás

: Óbuda

Típus Besorolási adat

Lásd: Altofen X

1. ábra.

Az Amicus⁷ mutatója a hozzáférési pontokat képviselő mutatótétellekkel.

Az X jelzi, ha a hozzáférési ponthoz tezaurszcikk (kapcsolatok más mutatószavakkal) tartozik. Rákattintva megjelenik a tezaurszcikk (jobb oldali kisebb ábra).

A szabályzat mind az egységesítő, mind a magyarázatos utalók szükségességét az „Utalók”, ill. „Utalók” kifejezéssel jelzi. Például:

Óbuda

Utalók: Altofen lásd Óbuda
 egésze: Budapest. 3. kerület

Szabványos tezaurszcikkek formájában ennek a következők felelnek meg:

Óbuda

helyettesített neve Altofen
 egésze Budapest. 3. kerület

Altofen

lásd Óbuda

Budapest. 3. kerület

része Óbuda

⁷ Az OSZK információs rendszerének (NEKTÁR) integrált könyvtári rendszere. Eredetileg a kanadai nemzeti könyvtár által megbízott CGI cég által készített integrált könyvtári rendszer, melyet később a DOBIS/LIBIS-t forgalmazó belgiumi ELIAS cég vett át és fejlesztett tovább ORACLE alapon elsősorban egyetemi könyvtári igényeket figyelembe véve [22].

4. A földrajzi nevek a magyar kulturális örökség szempontjából

Adott nyelven megnevezett földrajzi nevek által lefedett terület (a névterület) nem feltétlenül azonos az államterülettel. Nem feltétlenül azonos az államterülettel egy adott nemzet által lakott terület (a tágabb értelemben vett haza, vagy semlegesebb kifejezéssel a népterület) sem. Végül, nem feltétlenül azonos egymással a névterület és a népterület sem. A három terület (állam-, nép- és névterület) egymástól független kiterjedésű.

„A névterület az a terület, ahol egy adott nemzet, nép, népcsoport saját nyelvén maga alakított ki névhasználatot, amely névhasználat különböző szintű és eredetű lehet.”⁸

Ezzel kapcsolatban azt is szem előtt kell tartani, hogy szemben az államterületekkel sem a névterületek, sem a népterületek (a hazák) nem alkotnak egymástól független, elkülönülő egységeket. A magyar névterületet már a mai Magyarországon belül is kisebb-nagyobb mértékben átfedik más nyelvek névterületei (Budának például van német [Ofen] és szerb [Budin] neve). A magyar népterület (a tágabb magyar haza) egyes részei egyben ugyancsak más nép (nemzet) területe (hazája), de a népterület átfedése sokkal kisebb mérvű, mint a névterület átfedése.

A magyar névterület nemcsak a mai magyar állam, hanem még a történeti Magyarország területén is túlnyúlik. A Magyarországtól való távolság arányában egyre kisebb számban, de lényegében minden kontinensen léteznek magyar nyelvű földrajzi nevek. Ez a földrajzinév-állomány ugyanúgy a magyar nyelv alapszókincséhez tartozik, akár a köznevek. Használatuk, s ezen keresztül örökségük megóvása elemi kulturális érdekünk.

Mindez minden nyelvre érvényes. Döntő szempont a földrajzi nevek szabályozásában, hogy minden olyan nevet használjanak, amely az adott nyelven valamilyen formában dokumentálva lett. Nem arról van tehát szó, hogy mesterségesen kellene létrehozni például magyar földrajzi neveket, hanem arról, hogy azokat, amelyek történelmünk során jelentkeztek, használjuk.

A térképész szakma részéről ugyanakkor fennáll az az igény, hogy a természetföldrajzi neveket lehetőség szerint magyarítsák és a kartográfiai dokumentumokban ezeket a magyar neveket szerepeltessék; így ezek is fokozatosan átmennek a köznyelvi beszéltudatba.

Különös jelentősége van ebből a szempontból a településneveknek, melyek egyben a leggyakrabban használt földrajzi nevek. Ezeknek a neveknek a rendezése, szabványosítása – hivatali nyelven: törzskönyvezése – az államnevek és a közigazgatási egységek nevei mellett a legfejlettebb. A magyar településnevek törzskönyvezése már az első világháború előtt lényegében az egész történeti Magyarország területén megvalósult. Az 1898. évi IV: tc. kimondta, hogy Magyarország területén egy településnek csak egy törzskönyvezett magyar neve lehet és egy név az ország területén csak egy települést jelölhet. Ez egészült ki később azzal a speciálisan magyar megoldással, hogy minden településnevet szótagszámtól függetlenül egybe kell írni.

„A törzskönyvezés folyamata és hatalmas feltáró munkája magyar nyelvi és földrajzi szempontból, a hagyományok figyelembe vételével, rendszerbe foglalta a magyar helységneveket. Kijelölte azt az elvi irányt, amelyet azóta is követ a magyar helységnevadás és helységnevé-fejlődés. Mivel természetföldrajzi és magyar történeti szempontból a Kárpát-medencét egységes tájegységnek kell tekintenünk, ezt történeti-néprajzi kötődésünk is alátámasztja, szükséges,

⁸ A kérdést részletesen tárgyalja Faragó [1].

hogy a mára már politikailag széttagolt terület magyar településneveit ápoljuk és korrelációjukat a névhasználat során szem előtt tartva mindvégig megvalósítsuk.” [1]

Ezzel kapcsolatban tudni kell, hogy ez a folyamat minden korabeli nemzetállamban lejátszódott, és érvényesül ma is minden nemzetállamban, melyben csak egyetlen államalkotó nemzetet és egyetlen államnyelvet ismernek el. Ahogy a történeti Magyarország területén minden település törzskönyvezett nevének, függetlenül attól a nyelvtől, melyet az ott lakók beszéltek, magyarnak kellett lennie a 19. század végétől, úgy a mai szomszédállamok területén minden település törzskönyvezett nevének az államnyelven kell kifejeződnie, ugyancsak függetlenül attól, hogy az ott lakóknak mi az anyanyelve. Valójában természetes, hogy Magyarországon és Magyarországon kívül is, más államok területén fekvő magyar intézményekben, vagy ott, ahol magyarul beszélnek, azaz a teljes magyar névtérben meghonosodott földrajzi nevet használják egymás között mindazok, akik magyarul beszélnek. Ez nemcsak a magyar nyelvű dokumentumokban megnevezett földrajzi objektumokra vonatkozik, hanem ezek magyar nyelven folytatott tartalmi feltárására és visszakeresésére is.

Ebből természetszerűleg következik ennek a fordítottja is: Magyarországon a más nyelvet használók egymás között ugyanilyen alapon használhatják a saját földrajzi névtérük kifejezéseit. Erre az utóbbi használatra a jelenlegi szabályzat nem tér ki, itt csak azért említjük, mert ez a kölcsönösség elvileg következik a nyelvi örökség védelmezését vállaló minden szabályzatból.

Hangsúlyozzuk, hogy mindezt könyvtári és ezzel összefüggésben a webes (az interneten megvalósuló) dokumentumok összefüggésében fogalmaztuk meg. A jelenlegi szabályzat a dokumentumok magyar nyelvű tartalmi feltárására és keresésére, végső soron tehát az adatbázis katalógustételeinek (rekordjainak) hozzáférési pontjaiként alkalmazott

földrajzi nevekre érvényes. Külön kérdés, hogy magában a közigazgatásban, a közhivatalokban és a gazdasági életben hogyan használják a földrajzi neveket, noha elvárható, hogy a többnyelvűséget ezeken a területeken is elismerjék.

Szem előtt kell azonban tartani azt is, hogy léteznek olyan intézmények, melyekben a magyar földrajzi neveken kívül ugyanolyan súllyal esnek a latba egyrészt a dokumentumokban szereplő mindenkori, gyakran esetleges, helyi használatú, vagy ókori, középkori vagy újkori földrajzi névalakok, másrészt az idegen nyelvű, más államokban törzskönyvezett névalakok. Ilyen közművelődési intézmények a múzeumok, a levéltárak, ilyen szempontokat vesznek figyelembe bizonyos államigazgatási vagy gazdasági-kereskedelmi szervezetek, és ilyenek a más nemzetek kultúrájával foglalkozó magyarországi intézmények is. Mérhetetlen veszteség lett volna az olyan szabályzat kidolgozása, amely a névalakok kiténtetett formájának használatát úgy szabályozta volna, hogy a szabályzatot ezekben az intézményekben nem lehetne használni.

Ezért a földrajzi nevek szabályozásának olyannak kellett lennie, hogy kiténtetett névalakok formájában egyrészt biztosítsa a kulturális értéket képviselő magyar névtér örökségének megóvását (elvileg nem csak az ország határain belül, hanem azon kívül is minden, a magyar névtéren belüli intézményben is), másrészt ott, ahol erre igény van, biztosítsa mind a magyar, mind az idegen nyelvű névalakok használatát is, kiténtetett névalakok formájában.

A fentiek figyelembevételével született meg a szabályozás (a 2.2.1 pont a történeti Magyarország területén belüli földrajzi nevekre, a 2.2.3 pedig az azon kívüliekre vonatkozik:

„2.2.1 *A kiténtetett névforma a földrajzi hely nevének magyar nyelvű alakja (a kivételekre vonatkozóan → a 3.3.1 szakasz példájának lábjegyzetét); ennek hiányában a jelenkori*

térképészeti gyakorlatban vagy más szakirodalomban elfogadott név magyar nyelvű vagy eredeti nyelvű (helytélő) alakja. Az idegen névalak „lásd” utalóval kapcsolódik a kitüntetett alakhoz. (Az alternatív szabályozásra vonatkozóan → a 2.2.2 szakaszt.)

A történeti Magyarország mai országhatáron kívül eső területén található települések esetében a kitüntetett névforma az 1913-ban törzskönyvezett településnév (a helyesírásra vonatkozóan → a 2.7 szakaszt).

- 2.2.3 A történeti Magyarország határain kívüli területek neve – használt magyar nyelvi alak hiányában (a kivételekre vonatkozóan → a 3.3.1 szakasz példájának lábjegyzetét) –, a mindenkori igazgatási gyakorlatban használt névalak. Több névalak esetén, a nevek között az „előtte/utána” magyarázatos vagy az egy időben használt több névváltozat esetében a „lásd” utalót kell (→ a 7.6 és 7.7 szakaszt) feltüntetni.”

A már említett településnév-törzskönyvezés végeredménye az 1913. évi hivatalos helységnévtárban jelent meg. Ez, bár tartalmaz hibákat (néhány esetben ugyanis maradtak homonimák, melyekkel a következőkben még foglalkozunk), mindmáig az egyetlen hivatalos helységnévtár, amely a történeti Magyarország helységneveire vonatkozik. Sem 1920, sem 1945 után nem vállalta fel senki, hogy az

elcsatolt területek helyneveit hivatalos formában nyomon kövesse, így ez volt az egyetlen kézzelfogható adatállomány, ezért választottuk a benne rögzített állapotot kiindulási alapként.

Annak érdekében pedig, hogy a levéltári, múzeumi és egyéb intézményekben a történeti Magyarország területén belül kitüntetett alakként ne csak az 1913-ban rögzített magyar nevet, hanem annak korábbi magyar és idegen nyelvű megfelelőjét is használni lehessen, a szabályzat lehetővé teszi mindkét alak kitüntetett névként való szereplését az „előtte”, ill. „utána” kapcsolat feltüntetésével. Az 1913-as kataszter szerint ugyanis minden korabeli magyarországi településnek volt magyar neve, és ezek közül azok, melyek a Trianoni békeszerződést követően a szomszéd országokhoz kerültek, „utána” mind idegen nyelvű névalakot kaptak, vagy a korábbi nem magyar névalakot újították fel.

„2.2.2 Ha az intézmény gyűjtőköre ezt indokolja, a történeti Magyarország határon túlra került településeinek két kitüntetett alakja lehet: az 1913-ban törzskönyvezett alak és a mai hivatalos idegen nyelvű név, és a kettő között az „előtte/utána” magyarázatos vagy „lásd még” utalót kell (→ a 7.6 és 7.7 szakaszt) feltüntetni.”

Néhány példa a Kárpát-medencén belül, a szabályzat 2.2.1 pontját alkalmazva (csak a magyar név a kitüntetett alak):

Komárom

[az 1920 utáni magyarországi Komárom]

Utaló: Komorn lásd Komárom

előtte Újszőny

Komárom (Komárom vármegye)

[az 1920 előtti és szlovákiai Komárom]

Utalók: Komarno lásd Komárom (Komárom vármegye)

Komorn lásd Komárom (Komárom vármegye)

Révkomárom lásd Komárom (Komárom vármegye)

Az előbbi példa a szabályzat 2.2.1 pontja szerinti megoldást képviseli. Eszerint az 1913-as magyar név a kitüntetett alak, későbbi szlovák neve „lásd” utalóval kapcsolódik a magyar névhez. De mert időközben a magyarországi oldalon Újszõnybõl Komárom város lett (azaz két, ugyan szomszédos város alakult ki a Duna északi, ill. déli partján), a Szlovákiában fekvõ Komáromhoz kell a megkülönböztetést biztosító kiegészítõ adatot kapcsolni, mely a

magasabb hierarchiaszintû igazgatási egység neve. A történeti Magyarország területén fekvõ települések esetében a kiegészítõ adatként használt magasabb szintû igazgatási egység neve mindig a vármegye neve, mivel a magyar alapnévhez (példánkban Komárom) nem illenek a szlovák körzetnév (a helyzet hasonló az 5. fejezetben tárgyalt Földvár, ill. Feldioara esetéhez).

Csejke

Utaló: Eisenberg an der Pinka lásd Csejke

[az 1920 előtti magyarországi falu]

Németlövõ

Utaló: Deutsch-Schützen lásd Németlövõ

[az 1920 előtti magyarországi falu]

Deutsch-Schützen Eisenberg

Utalók: része: Csejke
Németlövõ

[az 1960-as években egyesített Deutsch-Schützen és Eisenberg an der Pinka falvak]

Néhány példa a Kárpát-medencén belül, a szabályzat 2.2.2 pontját alkalmazva (mind a magyar, mind az idegen név a kitüntetett alak):

Komárom (Komárom vármegye)

Utalók: Komorn lásd Komárom (Komárom vármegye)
utána: Komarno

Komarno

Utalók: Komorn lásd Komarno
Révkomárom lásd Komarno
előtte: Komárom (Komárom vármegye)

Komárom

Utaló: előtte Újszõny

[az 1920 utáni magyarországi Komárom]

Csejke

Utaló: utána: Eisenberg an der Pinka

Eisenberg an der Pinka

Utaló: előtte: Csejke

Németlövõ

Utaló: utána: Deutsch-Schützen

Deutsch-Schützen

Utaló: előtte: Németlövõ

Deutsch-Schützen Eisenberg

Utalók: része: Eisenberg an der Pinka
Deutsch-Schützen

Néhány példa a Kárpát-medencén kívül:

Finnország

Utaló: Suomi lásd Finnország

Felső-Lotaringia

Utaló: Oberlothringen lásd Felső-Lotaringia

Oberfranken

[nincs magyar neve]

Pannonia Superior

[magyar neve – Felső-Pannónia – alig használatos]

Salzburgi Püspökség

Utaló: Bistum Salzburg lásd Salzburgi Püspökség

Ha a típust jelölő szónak létezik közkeletű magyar neve (körzet, kerület, terület, fejedelemség, hercegség, püspökség stb.), akkor a szabályzat 3.2.3 pontja szerint ezt magyarul adjuk meg. Mindez a történeti területek esetében is érvényes azzal a kiegészítéssel, hogy ha a maguk idejében önálló államiságuk volt, akkor a típus nevét nagybetűvel írjuk (pl. Galíciai Fejedelemség, Bajor Hercegség, Badeni Őrgrófság).

Olomouc

Utalók: Alamóc lásd Olomouc
korábban: Olmütz

[magyar neve elavult]

Prága

Utalók: Prag lásd Prága
Praha lásd Prága

Bécsi-erdő

Utaló: Wienerwald lásd Bécsi-erdő

Westerwald

Ötz-völgyi Alpok

Utaló: Ötztaler Alpen lásd Ötz-völgyi Alpok

Kahlenberg

Brenner-hágó

Utalók: Brenner-Paß lásd Brenner-hágó
Brennero lásd Brenner-hágó

Red River

[ennek nincs hagyományos magyar neve]

Vörös-folyó

[ennek van hagyományos magyar neve]

Utaló: Song Hong Ha lásd Vörös folyó

5. A homonim földrajzi nevek és a kiegészítő adat

Homonimának nevezzük az azonos névalakú, de különböző jelentésű kifejezéseket. A földrajzi nevek között sokkal több a homonima, mint a köznevek között. Ez a mindennapi nyelvhasználatban nem tűnik fel, mert az azonos nevű földrajzi entitások térben többnyire messze esnek egymástól és ezért nem nagyon kerül sor arra, hogy adott helyen használva a kifejezést mások egyszerre több földrajzi helyre is gondoljanak. Az adatbázisokban azonban összekerül(het)nek azok a dokumentumok, melyek azonos nevű földrajzi helyekre vonatkoznak. Ezért a földrajzinév-homonímia szabályozása elengedhetetlen feladat. A homonim neveket kiegészítő adattal kell ellátni, melyet a megjelenítése alapján hátravetett értelmezőnek neveznek, mivel az alapszó után, a szabályzat szerint kerek zárójel között kell feltüntetni. (A kiegészítő adatot a HUNMARC 655-ös mezőjének \$c almezőjében kell rögzíteni.)

svájci kantont, egy várost az Egyesült Államokban és egy folyóvizet.

A kiegészítő adatok meghatározásával összefüggésben a szabályzat megadja az igazgatási egységek típusainak egymásba épülő hierarchiáját (2.9 pont) (a félkövér és az aláhúzott megjelenítést lejjebb magyarázzuk meg):

Ha az azonos nevű települések megkülönböztetésére több kiegészítő adat szükséges, ezeket az egymásba épülő igazgatási hierarchia sorrendjében, az átfogóbból a részek felé tartó sorrendben kell megadni.

Több különböző hierarchiaszinthez tartozó azonos név esetén elvileg a legmagasabb hierarchiaszintűhöz nem kell kiegészítő adat. Valójában ez csak az állam, a szövetségi állam – bizonyos esetekben, mint Franciaország –, a tartomány/régió és a település hierarchiájára vonatkozik, amennyiben ezek közül kettőnek vagy többnek azonos a neve (példánkban a Brazília). Ezt jeleztük azzal, hogy a vonatkozó egységeket félkövérén, ill. aláhúzva jeleltettük meg.

1. állam	[pl. <i>Brazília, Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia</i>]
2. szövetségi állam	[pl. <i>Anglia, Bajorország, Brazília szövetségi kerület, Ohio</i>]
3. tartomány/régió	[pl. <i>Délkelet-Anglia, Elzász, Nyugat-dunántúli régió</i>]
4. terület/megye/szék/vajdaság	[pl. <i>Alsó-Bajorország, Pest megye, Sussex (county), Felső-Rajna (departement)</i>]
5. járás/körzet/kistérség/fiókszék	[pl. <i>Rosenheim körzet; Szentendrei kistérség</i>]
6. település	[pl. <i>Brazília (város), Colmaar, Pomáz, Rosenheim</i>]
7. kerület	[pl. <i>Budapest. 3. kerület</i>]
8. településrész	[pl. <i>Óbuda, Kiscell</i>]

A leggyakoribb, hogy településeknek azonos a neve, de gyakori a folyó- és hegynevek névazonosság is. Előfordul azonban, hogy államnak, közigazgatási egységnek és településnek (sőt az is előfordulhat, hogy természetföldrajzi helynek is) azonos a neve. Bern például jelenti Svájc fővárosát, egy

Az összes többit ki kell egészíteni a megfelelő igazgatási egység típusának nevével vagy a név eleve tartalmazza a típusnevet. Az utóbbiakhoz tartoznak az osztrák és a német körzetek, a lengyel vajdaságok, az ukrainai, orosz kerületek stb., mivel túlnyomórészt városok nevéből képezték őket. Más

szóval velük szemben a településnek mindig elsőbbsége van. Például van Amstetten [ez a város neve], és van Amstetten kerület, van Krakko és van Krakói vajdaság.

Egyszerű eset, hogy, ha egy ország neve azonos egy településnévvel, a település nevét látjuk elkiegészítő adattal (3.2.2 szakasz). Például:

Salvador [a szövetségi állam]

Salvador (város)

Gyakori, hogy ugyanazon országon, sőt ugyanazon igazgatási egységen belül fordul elő több azonos nevű település. Ugyanakkor e homonim településnévvel azonos nevű természetföldrajzi név is létezhet. Minderről a szabályzat így rendelkezik:

„3.2.2 Ha az azonosíthatóság megkívánja, a kitüntetett név kiegészítő adataként a megfelelő ország nevét kell leírni. Ha az azonosíthatóság az országon kívül több igazgatási egység megadását igényli, ezek nevét a 2.9 szakaszban megadott hierarchia sorrendjében kell leírni.

4.4 Abban az esetben, amikor a természetföldrajzi hely neve egy helység vagy igazgatási egység nevével megegyezik, az előbbi a természetföldrajzi jelenség típusát képviselő fogalom magyar nyelvű nevével (hegység, folyó, tó stb.) kell kiegészíteni.

3.3.3 Ha a település azonosíthatósága megkívánja, a kitüntetett név kiegészítő adataként a nem Magyarországon található település esetében a megfelelő ország, tagállam vagy egyéb igazgatási terület nevét le kell írni. Ha az azonosíthatóság több igazgatási egység megadását igényli, ezek nevét a 2.9 szakaszban megadott hierarchia sorrendjében kell leírni. A történeti Magyarország helységei esetében a

megkülönböztetés során az országnevet elhagyjuk.

Ha a történeti Magyarországon fekvő település neve megegyezik valamely ugyancsak a történeti Magyarországon található település nevével, mindkét nevet kiegészítő adattal kell ellátni.”

Például:

Bern (kanton) [az igazgatási egység neve]

Bern (Svájc) [a svájci város neve]

Bern (Egyesült államok) [az amerikai város neve]

Bern (folyó) [Alaszka és Kanada határvidékén található folyóvíz neve]

Földvár⁹ (Brassó vármegye)

helyett Feldioara (Brassó vármegye)

Földvár¹⁰ (Fogaras vármegye)

helyett Feldioara (Fogaras vármegye)

Utóbbi esetben azért választottuk ezt az egyébként látszólag anakronisztikus megoldást, mert a „Földvár” településnév használata idején ez a település a megadott vidéken, illetve székben, majd vármegyében volt. A román névhez csatolt mai megyénév azonban nem segítené elő a megfelelő deskriptor kiválasztását (a helyzet hasonló a 4. fejezetben tárgyalt Komárom esetéhez).

Léteznek ennél bonyolultabb esetek is. Például:

Berlin (Egyesült Államok, Connecticut)

Berlin (Egyesült Államok, Illinois)

Berlin (Egyesült Államok, Maryland)

Berlin (Egyesült Államok, New Hampshire)

Berlin (Egyesült Államok, New York)

Berlin (Egyesült Államok, Oregon)

⁹ A név 1876–1920 között élt. E mezővároshoz tartozik az azonos nevű várom is.

¹⁰ 1876-ig Szeben székhez tartozott, 1920-ig Fogaras vármegyéhez.

- Berlin** (Egyesült Államok, Pennsylvania)
Berlin (Egyesült Államok, Vermont)
Berlin (Egyesült Államok, Wisconsin)
Berlin (Kelet-Berlin)
Berlin (Nyugat-Berlin)
Berlin (hegy)
Berlin (tározó)
Berlin [*a Német Birodalom és a mai Németország fővárosa*]

Speciális esete a homonimáknak, amikor a földrajzi név egy köznévvvel azonos. Ilyenkor a földrajzi nevet csupán a nagy kezdőbetű különbözteti meg.

Sikátor [*település a mai Veszprém megyében*]
sikátor

Kék [*település Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében*]

kék

Phoenix [*város az Egyesült Államokban*]
phoenix

6. A településrészek felvétele

A törzskönyvezett települések nem egyetlen egységből állnak, hagyományosan bel- és külterülettel rendelkeznek, de ezek is tovább oszthatók, aminek történelmi előzményei, a tájhasználatra vonatkozó hagyományai, néprajzi vonatkozásai stb. lehetnek. Az állandóan vagy ideiglenesen lakott településrészek szintén rendelkeznek törzskönyvezett névvel, ezek a mai és a korábbi hivatalos helynévtárakban visszakereshetők. Más a helyzet a nem lakott helyekkel; ezekhez egyéb földrajzinév-tárak adnak segítséget.

A település és része között rész-egész kapcsolatot tüntetünk fel. Gyakori eset, hogy a településrészek hosszú, egymásra épülő hierarchialáncot alkotnak, ilyenkor a kereső a teljes hierarchiát végigkövetheti, azaz kielégíthető az a természetes igény, hogy a felhasználó egy nagyobb egység részéről és azok részéről akar tájékozódni.

Sági-tanya
egésze Izbég

Izbég
egésze Szentendre

Szentendre
egésze Szentendrei kistérség

Szentendrei kistérség
egésze Pest megye

Pest megye
egésze Magyarország

Magyarország
egésze Kárpát-medence

Kárpát-medence
egésze Közép-Európa

Közép-Európa
egésze Európa

Léteznek önálló önkormányzattal rendelkező (pl. Budapest 3. kerület), továbbá ezeken belül önállóan jelölt településrészek (pl. Csúcshegy), ezeket formailag eltérő módon vesszük fel a szabályzat 3.3.2.2 pontja szerint. A sorszámmal rendelkező kerületek természetesen szintén rész-egész kapcsolattal kapcsolódnak a városhoz, melynek részei.

Budapest. 3. kerület¹¹
része Békásmegyery
 Csúcshegy [*a városrész neve*]
 Óbuda

¹¹ A kerületek római számmal jelölt neveiben a római számot arab számra kell átírni. Ennek oka, hogy a gépi kezelő rendszerek nem tudják a római számokat számként rendezni.

A kerületek kivétel nélkül önálló települések vagy városrészek voltak korábban is, illetve önmaguk is több városrészt foglalhatnak magukba, ezért komplexebb utalásokra is szükség van. Nemcsak azért mert pl. Budapest III. kerülete korábban Óbuda néven önálló település volt vagy mert a kerület az egykori Óbudán kívül még több városrészt is magába foglal, hanem mert 1950-ben, Nagy-Budapest létrehozásakor a fővárosi kerületeket újraszámolták. Ezzel tovább bővült az időben előtte-utána kapcsolattérrendszer. Mivel azonban formai eltérés nincsen a régi és az új kerületek névalakja között, szükség volt olyan kiegészítő adatra, amely egyértelműen azonosítja, hogy melyik kerületről van szó. A szabályzat logikája következtében csak egy felette álló igazgatási egység jöhetne szóba, esetünkben azonban sem a Budapest, sem a Pest megye (stb.) használatának nem lenne értelme. Ezért választottuk, kizárólag ebben az esetben, a jóval informatívabb kronologikus kiegészítőt.

Például 1950-ig a „4. kerület” név a belváros kis-körúton belüli részét, utána pedig lényegében a Nagy-Budapestbe beolvasztott Újpestet azonosította. Ha az adott gyűjtőkörben mindkét kerületet kitüntetett alakként kell használni, akkor a megoldás az alábbi:

Budapest. 4. kerület (1876–1950)

Budapest. 4. kerület (1950 után)

Homonimák esetén szükség van a településrészek megkülönböztetésére. A szabályzat értelmében mindig az egész-települést adjuk meg kiegészítő adatként.

Kápolna	<i>[a Heves megyei város]</i>
Kápolna (Csepreg)	<i>[településrész]</i>
Kápolna (Csongrád)	<i>[településrész]</i>
Kápolna (Nyíri)	<i>[településrész]</i>
Kápolna (Nyírtass)	<i>[településrész]</i>
Kápolna (Zaláta)	<i>[településrész]</i>

Olykor nagy tömegben van homonima:

Újmajor (Ács)
Újmajor (Beremend)
Újmajor (Besnyő)
Újmajor (Csót)
Újmajor (Dávod)
Újmajor (Dunabogdány)
Újmajor (Gutorföldre)
Újmajor (Győrvar)
Újmajor (Héhalom)
Újmajor (Heréd)
Újmajor (Kemendolár)
 stb. 21 db!

7. A természetföldrajzi nevek

A természetföldrajzi nevek ugyanolyan gazdag összefüggésekkel rendelkeznek, mint az eddigi – igazgatási célból létrehozott – földrajzi nevek. Egy természetföldrajzi helynek ugyanúgy lehetnek részei, mint ahogy maga része lehet egy nagyobb egységnek, lehet, hogy területe egy település területére esik, de az is gyakori, hogy területén több település is megtalálható, sőt több igazgatási egység, esetleg állam osztozik rajta. Ugyanazon a földrajzi területen több típusú földrajzi képződmény is előfordulhat, igen gyakran azonos néven, nagyszámú homonimát képezve. Kézenfekvőnek tűnt, hogy ezekben az esetekben a földrajzi hely egészét adjuk meg kiegészítő adatként, de egyes esetekben olyan előfordulási gyakoriságról beszélhetünk, (pl. Vár-hegy), amikor ugyanabban a hegységben fordul elő több azonos hegynev. Ezért a szabályzat azt írja elő, hogy a homonim hegyneveket annak a településnek a nevével kell kiegészíteni, melynek területére a hegy esik. Ennek eldöntése persze nem mindig könnyű, általános elv lehet, hogy a hegycsúcs alapján jelöljük ki a megfelelő települést. Ha a hegycsúcs két település közös határvonalára esik, azt a

településnevet kell kiegészítő adatként választani, amely a betűrendben előbb van.

Például a három mai magyarországi Galya-tető közül a Mátrában fekvő Mátraszentimre és Szuha határán helyezkedik el:

Galya-tető (Jósvafő)

Galya-tető (Mátraszentimre)

Galya-tető (Miskolc-Tapolca)

Az egymás mellett fekvő földrajzi képződményeket szükség esetén a „lásd még” utalóval lehet összekapcsolni. A települések, hegyek, tavak, mocsarak célszerűen összefoghatók típusnevekkel (Pest megyei település, Pest megyei hegy, Baranya megyei tó, Békés megyei tájnév stb.)

Például: a Budapest területén fekvő János-hegy német neve Johannisberg, része a Budai-hegységnek és a 12. kerületnek, határos a Budakeszi-erdővel, a Széchenyi-heggyel és a Szépjuhászné (korábban egy ideig Ságvári-liget) tájnévvel.

János-hegy (Budapest)

helyettesített neve Johannisberg (Buda)

típusa budapesti hegy

egésze Budai hegység

Budapest. 12. kerület

lásd még Budakeszi-erdő

Széchenyi-hegy

Szépjuhászné

További János-hegyek:

János-hegy (Alsószőlőnk)

János-hegy (Bánomhegy)

János-hegy (Buzsák)

János-hegy (Egeracsa)

János-hegy (Felsőmocsolád)

János-hegy (Kismaros)

János-hegy (Lovasberény)

János-hegy (Szentmargitfalva)

Az imént említett Vár-hegy esetében a következő példa jól szemlélteti a helyzet bonyolultságát: szinte minden településen található Vár-hegy, többek közt Budapesten a II. kerületben. Ez jóllehet Széphalom városrészben emelkedik, amely része Pesthidegkút városnegyednek, ami pedig a II. kerület különleges státuszú vidéke; mindeközben a Budai-hegység egyik hegye. Ilyen kapcsolatlánc a tezaurusz szócikkei között létrehozható, de megjegyzésként túlzó volna. Nem sokat segítene rajtunk a Budai-hegység mint kiegészítés, hiszen a másik, közismertebb Vár-hegy, ahol a budai vár is található, szintén a Budai-hegység része. A település sem eleendő önmagában, ezért megadtuk a kerületet is.

Vár-hegy (Budapest. 1. kerület)

Vár-hegy (Budapest. 2. kerület)

egésze Széphalom

A homonimák megkülönböztetése sokszor csak összetett kiegészítő adatok megadásával lehetséges, megadva a földrajzi hely típusát is. Vízfolyások esetében, mivel ezek a legritkább esetben kezdődnek és érnek véget egyetlen település területén, azt a vízfolyást adtuk meg, amelybe torkollik.

Beszterce [*város Beszterce-Naszód vármegyében*]

Beszterce (Bákó megye)

Beszterce (patak) (Zsil)

Beszterce (patak) (Sajó, Szamos)

Beszterce (patak) (Szeret)

Beszterce (patak) (Olt)

8. A történeti névalakok

A történelem során a földrajzi nevek is folyamatosan változnak, akár új népcsoport megjelenése, akár határváltozás következtében. Természetesen nem lehet a legapróbb változásokat tezaurusokban nyomon követni, nem is célunk! Igyekeztünk

általános alakokat meghatározni, és köztük, ha kellett „előtte/utána” kapcsolatot hoztunk létre.

Elsősorban országok szétválása, egyesülése/összeolvadása, államjogi változások következtében alakulnak át földrajzi nevek. Azon országok esetében könnyebb volt a helyzet, melyek ún. közkeletű rövid névvel rendelkeznek, így nem a hivatalos (pontosabban hivatalosként elfogadott, leginkább a történettudományi szakirodalom által használt) nevek között kellett az „előtte/utána” kapcsolatlancolatot létrehozni, hanem a kitüntetett alak kapott „helyett” utalókat.

Magyarország

helyett Magyar Köztársaság
Magyar Népköztársaság
Magyar Királyság

lásd még Osztrák-Magyar Monarchia

Osztrák-Magyar Monarchia

előtte Osztrák Császárság
utána Ausztria
Csehszlovákia
Magyarország

lásd még Jugoszlávia
Lengyelország
Románia
Olaszország

Frank Birodalom

utána Francia Királyság
Német-római Birodalom
előtte Frank királyság
Keleti-Gót Királyság
része Braszlav hercegsége
stb.

A többszörös változás példája a mai Auton francia város, mely eredetileg Bibracte kelta, majd Augustodorum római település volt:

Bibracte

utána Augustodorum

Augustodorum

előtte Bibracte
utána Autun

Autun

előtte Augustodorum

Az időben változó igazgatási és településnevek használata különösen a muzeológiai és levéltári környezetben jelentős. Előfordulnak sokszoros változásokat tükröző „előtte/utána” összefüggések is.

Óegyiptomi Birodalom

utána Aiggyptos satrapia

Aiggyptos satrapia

előtte Óegyiptomi Birodalom
utána Ptolemaida Birodalom

Ptolemaida Birodalom

előtte Aiggyptos satrapia
utána Aegyptus provincia

Aegyptus provincia

előtte Ptolemaida Birodalom
utána Aegyptus dioecesis

Aegyptos dioecesis

előtte Aegyptus provincia
utána Ajjubida Szultánság

Ajjubida Szultánság

előtte Aegyptus dioecesis
utána Mameluk Birodalom

Mameluk Birodalom

előtte Ajjubida Szultánság
utána Egyiptomi Török Kormányzóság

Egyiptomi Török Kormányzóság

előtte Mameluk Birodalom
utána Egyiptomi Brit Protektorátus

Egyiptomi Brit Protektorátus

előtte Egyiptomi Török Kormányzóság
utána Egyiptom

Egyiptom

előtte Egyiptomi Brit Protektorátus

Előfordul, hogy az ókori név ma is él, ebben az esetben természetesen nincs két névalak. Klasszikus példája az egyiptomi Alexandria.

A mai települések középkori latin nevei azonban nem tekinthetők olyan történelmi neveknek, melyek a mai település hivatalos nevének történelmi előzményei lennének. Ezek csupán latin nyelvű megfelelői a település nemzeti nyelven kifejezett nevének, azaz szinonimák, és ezért róluk „lásd” utalással kell utalni a kitüntetett alakra. Például:

Apulum [római név]

utána Gyulafehérvár

Alba Julia [középkori latin név]

lásd Gyulafehérvár

Alba Carolina [latin név]

lásd Gyulafehérvár

Gyulafehérvár

helyett Alba Julia

Alba Carolina [18. sz-i latin név]

Alba Iulia [mai román név]

előtte Apulum

Ugyancsak nem célszerű összeolvasztani egyetlen kitüntetett alakba a legújabbkori történelmi változások következtében megváltozott városneveket. Königsberg nem azonos Kaliningráddal, Posen Poznannal, Caricin Volgográddal. Ezek között a kitüntetett alakok között is az „előtte/utána” kapcsolatot célszerű megadni.

Königsberg

utána Kaliningrád

Kaliningrád

előtte Königsberg

Hívójel és indikátor	Almező	Tartalma	Szabványos jele	Felhasználóbarát változat
680##	i	Általános megjegyzés, magyarázat	M:	Magyarázat:
687##	a	Megjegyzés a használatról	H:	Használata:
678##	a	Történeti megjegyzés	T:	Története:
688##	a	Megjegyzés az alkalmazás történetéről	Vált.:	Változások:
667##	a	Belső megjegyzés	B:	Belső megjegyzés:
670##	a	Megjegyzés a forrásról	Forrás:	Forrás:

Megjegyzések és jelölésük HUNMARC azonosítókkal

9. A megjegyzések kérdése

Vannak esetek, amikor semmiféle „utalóval” vagy relációjellel nem fejezhető ki az a változás, mely adott települést a története során jellemzett.

A deskriptorok közötti kapcsolatok feladata ugyanis elsősorban a hozzáférési pontok közötti navigálás, a legtalálhatóbb kifejezés viszonylag gyors megtalálás érdekében afféle kereső célú „ugrálás-ra” („linkelésre”) alakították ki őket. A földrajzi nevekkel összefüggő részletesebb információkat a hozzáférési pontokhoz kapcsolható magyarázatok és megjegyzések hivatottak biztosítani. Ezek szolgáltatják a felhasználó számára megszokott, köznyelvi formában a hozzáférési pont értelmezését, „tartalmát”, ha az nem annyira nyilvánvalóan következik a megnevezésből és a kapcsolatokból.

Például a mai Pest megyei Verőce 1965-ig Nógrádverőce volt, 1974-90 között Verőcemasar néven Kismarossal összevonták, utána a két község megint különvált. Ilyen esetekben kell felhasználni a HUNMARC besorolási adatokra vonatkozó adatsere-formátumának alábbi megjegyzés-almazóit. A megjegyzés nem része a lexikai egységnek. Az előző oldalon lévő táblázat tartalmazza a lehetséges megjegyzéseket és jelöléseiket HUNMARC¹² azonosítóikkal együtt.

Verőce

T: 1965-ig Nógrádverőce, 1974–90 között Verőcemasar néven Kismarossal összevontva, utána a két község megint különvált

Svábhegy

M: Korábban Svábhegy, 1949 után Szabadsághegy, újabban megint Svábhegy

Bosznia

M: A történelmi, ill. földrajzi Bosznia

H: Bosznia térben és időben átfogó tárgyalása (pl. történelme, földrajza, néprajza, geológiája) esetén használandó. 1878–1918, továbbá 1918 után a „Jugoszlávia”, ill. a „Bosznia-Hercegovina” használandó

Bosznia-Hercegovina

H: Az 1878 utáni politikai alakulatok történelme, politikai és etnikai helyzete stb. esetén használandó.

Bosznia térben és időben átfogó tárgyalása (pl. történelme, földrajza, néprajza, geológiája) esetén a „Bosznia” használandó

T: 1878–1918 között „Bosznia és Hercegovina” néven osztrák tartomány, 1918–1992 között Jugoszlávia része, utána független állam (Bosznia-hercegovinai Köztársaság)

Szerb Vajdaság és Temesi Bánság

M: 1849–1860 között létezett közigazgatási egység Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Krassó vármegye és Szerém vármegye két járása területén

lásd még Bácska
Bánság
Magyarország 1723–1876 között
nem azonos Vajdaság

Vajdaság

M: Jugoszlávia, majd Szerbia hol autonómiával rendelkező, hol autonómia nélküli igazgatási egysége, Szerbia bácskai, szerémségi és bánáti része

egésze Szerbia
nem azonos Szerb Vajdaság és Temesi Bánság

Bánság

M: Történelmi-földrajzi tájegység a történelmi Magyarország déli részén. A Duna, a Maros, a Tisza és az erdélyi hegyek által közrefogott vidék közkeletű elnevezése

T: 1849-1860 között a területén levő Torontál, Temes, Krassó vármegyék, továbbá Bács-Bodrog vármegye és Szerém vármegye két járása alkotta a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság területét

lásd még Bánság
Magyarország 1723–1876 között

¹² A bibliográfiai adatok magyar adatsere-formátuma lényegében az amerikai USMARC formátummal kompatibilis. A HUNMARC első változata 1993-ban készült el az OSZK-ban, összeállítója Sipos Márta [9].

A fenti példákban, ha van előtte, ill. utána kitüntetett alak, akkor ezeket egyben az „előtte”, ill. „utána” magyarázatos utaló is összekapcsolja. Ezt tüntettük fel Danzig szabad vároresetében.

Danzig szabadváros

M: 1919–1945 között

H: az 1919 előtti és 1945 utáni Danzig,, Gdansk esetén a „Gdansk” használandó

utána Gdańsk

A szabályzat mindezt nem tárgyalja, de utalni kell arra, hogy bonyolult összefüggések esetében a megjegyzések használhatók, mindenképpen segítenék az ezért hálás felhasználót. Annál is inkább, mivel a jövő korszerű kezelőrendszerei az online mutatókban ugyanúgy lehetőséget biztosítanak majd a megjegyzések és magyarázatok megjelenítésére, ahogy ma már számos rendszerben lehetőség van legalább a „lásd” és a „lásd még” utalások és egyéb relációk megjelenítésére.

10. Érdekességek a térképtári gyakorlatból

Azt tudnunk kell, hogy nem létezik olyan szabályozás, amely minden földrajzi terület pontos meghatározására képes lenne. Előfordulnak olyan térképkivágatok, melyek több földrajzi névvel sem írhatók le pontosan. Gyakori példa, hogy az adott

kivágat közigazgatási egység (többnyire vármegye) valamekkora részlete, több természetföldrajzi táj metszésében található, de egyikre sem terjed ki egészében, ugyanakkor több, akár tucatnyi, helységet is ábrázol, melyek egyenkénti felvétele nem lenne szerencsés egy leírásban.

Ilyen példa az a kéziratos térkép, mely az 1820. évi Pest mellett lefolytatott katonai hadgyakorlat eseményeit ábrázolja. Maga a gyakorlat Pesttől nem messze, lényegében a Pest–Soroksár–Kőbánya által határolt területen zajlott le, de a térkép ennél jóval nagyobb területet tartalmaz: a Budai-hegység, a Pesti-síkság és a Gödöllői-dombság egy-egy részét, mely Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területe része.

Osztályozáskor a Pest deszkriptort választottuk (végül is Pest határában zajlott az esemény), a már említett besorolási címben igyekeztünk pontosítani a földrajzi helyet: Pest (környék) és ugyanígy tudtunk eljárni a jóval kötöttebb ETO-t használva. Annak érdekében, hogy a használt ne tévesszük meg, illetve tájékoztassuk arról, hogy Pesten kívül még mit ábrázol a kartográfiai dokumentum, megjegyzést készítettünk a címről, azt a négy települést megadva, melyek lényegében határolják a kérdéses földrajzi területet.

Mindez HUNMAC hívójelekkel és almező-azonosítókkal kifejezve, a címmel együtt:

080	\$a912(439.151 és környéke)"1820"
080	\$a355.52(439.151 és környéke)"1820"
130 00	\$aPest (környék)\$ghadtörténelmi térkép\$f1820
245 10	\$aUmgebungen von Pesth zum Lager im Jahre 1820
500	\$aAz ábrázolt terület: Óbuda, Promontor, Kerepes és Vecsés által lehatárolt négyszög
651 4	\$aPest
260	\$a[S.1] : [s. n.], [1825–1828]
300	\$a1 térk. (9 szelv.)\$bkönyomat, kézi szín.\$c47x70,5, 47x35,2 cm

Sorfolytonos bibliográfiai leírással:

Pest (környék) (hadtörténelmi térkép)(1820)

Umgebungen von Pesth zum Lager im Jahre 1820. [S. l.] : [s. n.], [1825–1828]. 1 térk. (9 szelv.) könyomat, kézi szín. 47x70,5, 47x35,2 cm

Az ábrázolt terület: Óbuda Promontor, Kerepes és Vecsés által lehatárolt négyszög.

Főcím a borítótokon.

Domborzat csíkozással és névírással. Települések vázlatos alaprajzban, névvel. Az 1820. évi hadgyakorlat eseményei kézzel ábrázolva. A tüzérségi lögyakorlat részletes bemutatása külön lapon.

Kiadási év Pest város fejlődése alapján.

ETO-jelzet: 6; 912(439.151 és környéke)"1820"; 355.52(439.151 és környéke)"1820"

Tárgyszavak: Pest, hadgyakorlati térkép

A térképek igen gyakran kötődnek háborús eseményekhez, természeti katasztrófákhoz. Mindkét típusú esemény hatásai túlterjedhetnek egy-egy természetföldrajzi vagy az ember által meghúzott határnál. Míg egy árvíz, mely a folyótól nagyon is távoli területeket is érinthet, osztályozható a folyóval, egy háborús hadszíntér már nehezebben. A török elleni háború dunai hadszíntere kiterjedt egész Magyarországra, Erdélyre, Horvátországra és a Balkán északi részére, a spanyol örökösödési háború rajnai-hadszíntere pedig csaknem Nyugat-Európa teljes középső részére. Az utóbbi hadszíntér térképének már a megfogalmazása is kacifántos! Az alábbiakban bemutatjuk az osztályozást és a teljes sorfolytonos bibliográfiai leírást.

Az ETO-val végzett osztályozáskor 10 jelzetre volt szükség a terület hozzátvetőleges leírására; a besorolási címek tovább tájékoztatják az olvasót. A deskriptoros osztályozáskor már az egyszerűsítésre törekedtünk a Nyugat-Európa deskriptor használatával; az OSZK gyakorlatában kizárólag a kontinensek esetében engedjük meg olyan égtájjelölések használatát, melyek nem szerves részei a földrajzi névnek (pl. Északkelet-Franciaországot deskriptorként nem engedjük meg, mivel az ilyen égtájak szerinti szóképzések száma rendkívül nagy deskriptorállományt alkotna).

080	\$a912(282.243.1)"1702"	[= <i>Rajna</i>]
080	\$a912(434.1)"1702"	[= <i>Hessen</i>]
080	\$a912(434.2)"1702"	[= <i>Rheinprovinz</i>]
080	\$a912(434.3)"1702"	[= <i>Pfalz</i>]
080	\$a912(434.45)"1702"	[= <i>Elzász</i>]
080	\$a912(434.5)"1702"	[= <i>Lotaringia</i>]
080	\$a912(434.6)"1702"	[= <i>Baden</i>]
080	\$a912(44-11)"1702"	[= <i>Kelet-Franciaország</i>]
080	\$a912(492-13)"1702"	[= <i>Dél-Hollandia</i>]
080	\$a912(493-11)"1702"	[= <i>Kelet-Belgium</i>]
130 00	\$aRajna-völgy\$gáltalános térkép\$f1702	
245 10	\$aTheatrum belli Rhenani...	
651	\$aRajna	
651	\$aNyugat-Európa	
300	\$a 1 térkl.\$brézmetszet, kézi szín.\$c110x161,6 cm	

Sorfolytonos bibliográfiai leírással az összes adat (félkövéren a tételfejben az egységesített címek és szerzőnevek szerepelnek):

Rajna-völgy (általános térkép) (1702)
 Északkelet-Franciaország (általános térkép) (1702)
 Németalföld (általános térkép) (1702)
 Osztrák Németalföld (általános térkép) (1702)
 Oettinger, Johann Friedrich (-1765) (kész.)
 Seutter, Georg Matthäus id. (1678–1757) (közread.)
 Lotter, Tobias Conrad (1717–1777) (metsző)

Theatrum belli serenissimae domus Austriacae, contra Gallos confine limitibus Sacri Romani Imperii et Belgii seu tabula geographica cursus Rheni ab urbe silverstri Lauffenburgo usque ad ejus ostium provincias trans Rhenanas comitatum Feretanum et Burgundicum Alsatiam superiorem et inferior., Lotharingiam, Campaniam, insulae Gallicae & Picardiae, partem Palatinatus ad Rhenum, electorat. episcopatuq... = Neuester Schauplaz des Krieges an dem Ober Rhein und in denen Niederlanden, oder Lauff des Rheins von denen Waldstaedten an bis zu dessen Ausfluss so wohl die an diesem Flusse ligende Provintzien als auch einen grosen Theil von Frankreich vorstellend – [Augsburg] : edita Matthaues Seutter, [1740-1757]. – 1 térkl. rézmetszet, kézi szín. 110x161,6 cm

[1:400 000] 6 mill. Germ. [= 110 mm]

Nyugati tájolóással. Falitérkép.

Sandler, p. 12.: 374–379.

Települések nagyság szerint jel., névvel. Domborzat csíkozással. Tartományok határaikkal, névírással.

Privilegium-felirat a cím végén: Cum Priv. Summ. Vicariat. in partibus. Rheni Suevic. et Franc. juris.

Díszes címkeretekkel.

M. Seutter császári geográfusi rangja a címfelirat végén: Sac. Caes. Maj. Varoli, CI. Glor. Mem. Quondam Geographicus Aug. Vindel.

J. Fr. Oettinger szakjai megnevezése a címfeliratban: Sacrae Regiae Majestatis Daniae & Norvegiae Artis Muniendi Centurionis.

Proven.: Széchényi F. 696 (OSZK Térképtár TR 2 907).

Teljes méret 113,3x165 cm.

ETO-jelzet: 912(434.1/4)"1740/1757"; 912(434.6/7)"1740/1748"; 912(435.6)"1740/1757"; 912(441.6/8)"1740/1757"; 912(492/493)"1740/1757"; 912(435.9)"1740/1757"; 912(282.243.14/.16)"1740/1757"

Tárgyszavak: Rajna; Nyugat-Európa; általános térkép

Irodalom

- [1] FARAGÓ Imre: A magyar földrajzinév-használat. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam, 15. (51.) évf., 2005. 4. sz. 791–816.p.
- [2] FÖLDI Ervin: Az ENSZ földrajzinév-egységesítési tevékenysége In: Névtani értesítő, 14. 1992.
- [3] Geotaurusz és geohistaurusz. Földrajzi és humángeográfiai nevek tezaurusza. 3.1 változat. Főszerk. Ungváry Rudolf. [közr. a] Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Országos Széchényi Könyvtár. Budapest, MKE, OSZK, 2004. XXIX, 285 p.
- [4] HAJDÚ-MOHAROS József: Magyar településtár. – Budapest: Kárpát-Pannon K., cop. 2000. – XXVIII, 788 p.

- [5] ISO/DP 5954-1985 Guidelines for the establishment and development of multilingual scientific and technical thesauri for information retrieval.
- [6] ISO/IS 2788-1986 Guidelines for the establishment and development of monolingual scientific and technical thesauri for information retrieval.
- [7] IFLA. Names of states: an authority list of language forms for catalogue entries. London, 1981, IFLA International Office for UBC.
- [8] KSZ/1 Bibliográfiai leírás. Kartográfiai dokumentumok. Közreadja a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság. Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. A jóváhagyás időpontja: 1999.
- [9] KSZ/4.1 HUNMARC, a bibliográfiai rekordok adatsere formátuma. Közreadja a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság. Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. A jóváhagyás időpontja: 2002. március.
<http://www.ki.oszk.hu/szabalyzatok/hunmarc.pdf>
 HUNMARC, a besorolási rekordok adatsere formátuma. Összeáll. Sipos Márta. 1998. március, 61 p.
- [10] KSZ/5. Földrajzi nevek mint adatbázisrekordok tárgyi hozzáférési pontjai. Közreadja a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság. Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. A jóváhagyás időpontja: 2005. június.
http://www.ki.oszk.hu/szabalyzatok/foldrajzinevek_ksz5.pdf
- [11] LELKES György: Magyar helységnév-azonosító szótár. Második, bőv. és jav. kiad. Baja: Talma Könyvkiadó, 1998. 930 lap, 4 tábla, 64 térkép.
- [12] MEZŐ András: A magyar hivatalos helységnévéadás. Nyelvészeti tanulmányok 22. Budapest: Akadémiai kiadó, 1982. 407 p.
- [13] MSZ 3418-87 Magyar nyelvű információkereső tezaurszok. Szerkezete, részei és formái. Budapest: Magyar Szabványügyi Hivatal, 1987. 8 p.
- [14] MSZ 3440/5-79 A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Földrajzi nevek. Budapest: Magyar Szabványügyi Hivatal, 1979. 15 p. Visszavonva: 2005. 04. 01.
- [15] National Geospatial-Intelligence Agency. GNS Search.
<http://gnswww.nima.mil/geonames/GNS/index.jsp>
- [16] OSZK tezaursz/Köztarsuz. Az Országos Széchényi Könyvtár és a közművelődési könyvtárak átfogó tezaursza. 3.1 változat / főszerkesztő Ungváry Rudolf ; [közr. a] Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Országos Széchényi Könyvtár. Budapest: MKE, OSZK, 2004. Társadalomtudományi rész. XXVIII, 339 p. Természettudományi rész. 604 p. http://www.oszk.hu/frame_hu.htm?hun/szakmai/tezaursz/tezaursz_index_hu.htm
- [17] Technical terminology employed in the standardization of geographical names. Glossary No.330/Rev. 2. United Nations Secretariat Departement of Conference Services Translation Division. New York, 24 July 1987. – kézirat
- [18] UNGVÁRY Rudolf: Az OSZK tezaursz és a KÖZTAURUSZ. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam 11. (47.) évf. 2001. 1. szám. p. 11–40. <http://primula.oszk.hu/kiadvany/kf/2001/1/ungvary.html>
- [19] UNGVÁRY Rudolf: Tezaurszkezelő programok és a RELEX. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 48. évf. 2001. 1. sz. p. 3–16.
<http://ontologia.hu/Members/ungvary/tezaurszbibliografia/articlereference.2004-12-25.1608756848>
- [20] UNGVÁRY Rudolf: A tezaursz a felhasználói felületen. Az optimális tezaursz megjelenítés problémái. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 48. évf. 2001. 3. sz. p. 99–108.
<http://tmt.omikk.bme.hu/archiv.html>
- [21] UNGVÁRY Rudolf – VAJDA Erik: Az információkeresés szavai. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 50. évf. 2003. 12. sz. p. 1–27.
<http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b153/ch-8.html#ftn.d4e3240>
- [22] UNGVÁRY Rudolf: A Nemzeti Könyvtár számítógépesítésének története 1969-től az ezredfordulóig. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam 13. (49.) évf. 2003. 1. sz. p. 11–66.
<http://www.ki.oszk.hu/kf/2003/1/ungvary.html>

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk **MANCI** nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a MicroSIS program min. 3.0 változata.

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online teaurusz ára:

8000.- Ft + ÁFA

A **MANCI** 2000. január óta az interneten is rendelkezésre áll az Országos Széchényi Könyvtár honlapjának (www.oszk.hu) On-line szolgáltatások c. kínálatában. Közvetlen elérése: w3.oszk.hu/manci.htm.

Az előfizetést azoknak a könyvtáraknak ajánljuk, amelyek az adatbázisból saját igényeikhez szabott szolgáltatásokat szeretnének kifejleszteni.

További információkért forduljon a **MANCI** szerkesztőjéhez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KI Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület

